

DİPNOT AÇIKLAMA YÜKÜMLÜLÜKLERİNE UYUM: İMKB 100 ENDEKSİNDE YER ALAN REEL SEKTÖR FİRMALARININ DURUMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Arş. Grv. Dr. Özgür M. ESEN

Arş. Grv. Dr. Turgay SAKİN

İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Anabilim Dalı

ÖZET

Bu çalışma 2008 yılı sonu itibariyle İMKB 100 endeksine dâhil tüm reel sektör firmalarının dipnot açıklama yükümlülüklerini ölçme düzeyini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda şirketlerin halka açıklık oranı, bağımsız denetim şirketi, satış ve varlık büyüklüklerinin dipnot açıklama düzeyine etkileri araştırılarak, bir durum tespiti yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda işletmelerin stoklar ve nakit akış tablosu konularında dipnot açıklama yükümlülüklerine tam olarak uymadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bulgular dipnot açıklama seviyelerinin işletme büyüklükleri ile pozitif, halka açıklık oranları ile negatif bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Bununla beraber, dört büyükler tarafından denetlenen işletmelerin dipnot açıklama seviyelerinin diğer işletmelere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dipnotlar, Açıklayıcı Notlar, Zorunlu Açıklama, İMKB 100 Endeksi

COMPLIANCE WITH THE DISCLOSURE REQUIREMENTS: A RESEARCH ON NON-FINANCIAL SECTOR FIRMS IN ISE 100 INDEX

ABSTRACT

This paper aimed to determine the compliance level of the firms that were in the ISE 100 index by the end of 2008 to disclosure requirements. For this purpose a status evaluation was made by searching the effects of free float rate, independent audit firm, asset, and sales size of the firm on disclosure level. Results demonstrate that firms did not comply with the disclosure requirements for inventory and cash flow statement. Additionally, results show the disclosure levels were positively related with firm size variables and negatively related with the free float rates. Furthermore it was seen that the disclosure levels of the firms audited by the four bigs were more than the other firms.

Key Words: Disclosure, Notes, Mandatory Disclosure, ISE 100 Index

GİRİŞ

Finansal tablolar, bir işletmenin finansal durumu ve belli bir dönemdeki faaliyet sonuçları hakkında yatırımcılara ve diğer finansal tablo kullanıcılarına bilgi veren önemli bir kaynaktır. Şirketlerin kamuya açıkladıkları finansal tabloların temel işlevlerinden biri de kamuyu aydınlatma ilkesi doğrultusunda yatırımcılara güvenilir bilgi sunma ve böylelikle ekonomideki sermayenin etkin yatırımlara yönelmesini sağlamaktır (Altay, Anıl, 2004; 107).

Ekonomideki en önemli problemlerden biri tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesidir. Tasarruf sahipleri bu noktada öncelikle hangi yatırımı yapacakları konusunda “bilgi problemi”, yatırım yaptıktan sonra da yatırımlarının korunması konusunda “aracılık problemi” ile karşı karşıyadırlar (Healy, Palepu, 2001; 407). Bilgi problemi, yatırımcının yatırım alternatiflerini oluştururken ve değerlendirirken yeterli ve güvenilir bilgiye ulaşamamasıdır. Aracılık problemi ise yatırımcının yaptığı yatırımın durumuna ilişkin yeterli ve güvenilir bilgiyi alamaması durumudur. İşletmeler karar alıcılar için güvenilir olduğu kadar yeterli bilgiyi de sunmakla yükümlüdür. Finansal tablolarda sunulan bilgiler, ilgililerin karar alabilmesi için tek başına yeterli olmamaktadır. Finansal tabloların farklı beklentileri olan finansal tablo kullanıcı gruplarına sadece genel bilgiler vermesi ve karar alma sürecinde ayrıntılı bilgi ihtiyacını karşılamaması dipnotların oluşturulmasını gerektirmiştir.

Etkin bir piyasada kamuya açıklanan bilgilerin anında, doğru ve tam olarak hisse senedi fiyatlarına yansıdığı ve böylece her hisse senedinin gerçek değerine ulaştığı kabul edilmektedir (Altay, Anıl, 2004; 108). Etkin bir piyasada bilginin tüm yatırımcılar arasında mümkün olduğunca eşit iletilmesi gerekmektedir. Kural koyucuların, kamuyu aydınlatma yaklaşımı çerçevesinde, yatırım kararlarını etkileyebilecek bilgilerin tam, zamanında ve doğru bir şekilde yatırımcılara ulaşması için gerekli düzenlemeleri yapmaları ve şeffaf bir piyasa oluşturmaları gerekmektedir (Sayar, 2002; 74). Ancak ülkemiz gibi gelişmekte olan piyasalarda, güvenilir ve yeterli açıklamaların gelişmiş batı sermaye pazarları ile kıyaslandığında yetersiz kalması ve düzenleyici kurumların muhasebe standartlarını uygulatmakta etkisiz kalması önemli problemlerden biridir (Ali, Ahmed, Henry, 2004; 183). Etkin bir piyasa oluşturmak isteyen bir ülkede muhasebe standartlarının uygulanmasına ilişkin bilgiler o ülkedeki düzenleyici kurumlar açısından önemlidir.

1. ÇALIŞMANIN AMACI

Ülkemiz sermaye piyasasının etkinliği açısından finansal tabloların ve bu tabloların tamamlayıcısı olan dipnotların önemli bir yer tuttuğuna inanmaktayız. Yatırımcılar, işletmelere ilişkin ayrıntılı bilgilerin önemli bir bölümünü dipnotlardan elde etmektedir. Bu bilgiler, karar alma açısından hayati öneme sahip olabilmektedir. Örneğin, bir işletmenin bilançosunda önemli tutarda borcunun olması yatırımcının

karar alma sürecinde önemli bir bilgidir. Ancak bu borcun koşullarına ilişkin bilgiler belki de karar alma açısından daha büyük bir öneme sahiptir.

Dipnotlarda sunulan bilgilerin önemine ilişkin olarak Uluslararası Muhasebe Standartları / Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında (UMS/UFRS) şöyle denilmektedir: Finansal tablolar, finansal raporlama sürecinin bir parçasını teşkil eder ve bilanço, gelir tablosu, nakit akış tablosu, özsermaye değişim tablosu ve finansal tabloların ayrılmaz bir parçası olan dipnotlardan oluşmaktadır (UMS 1, paragraf 10). Ancak bütün önemine karşın, yapılan literatür araştırmasında, zorunlu dipnot açıklamaları üzerine ülkemizde yeterli sayıda kapsamlı araştırma yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, halka açık şirketlerin dipnot bilgi açıklama düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma yapılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın temel amacı, İMKB 100 endeksinde yer alan tüm reel sektör işletmelerinin dipnotlarında açıklamaları gereken hususları, araştırmanın kısıtları dâhilinde, ne dereceye kadar açıkladıkları konusunda durum tespiti yapmaktır. Ülkemizde muhasebe standartlarına ilişkin kural koyucu kurumlar, şeffaf bir sistem oluşturulması ve etkin bir pazar kurulması yönünde çalışmaktadırlar. Firmaların ekonomik sisteme doğru ve dürüst bilgi sağlama yükümlülüğünü yerine getirmelerinde en önemli araçlarından biri de finansal tablo dipnotlarıdır. Bu nedenlerden dolayı dipnotların ne derece etkin hazırlandığına ilişkin çalışmaların

kural koyucular açısından önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu doğrultuda çalışmanın bir diğer amacı da ilgili kurumlara muhasebe kurallarını oluşturma çalışmalarında yardımcı olmaktır. Ayrıca çalışmanın içinde ön inceleme ile verilerin toplanması sürecinde karşılaşılan ve önemli olduğunu düşündüğümüz problemlere de değinilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Zorunlu olarak açıklanması gereken bilgiler ve gönüllü açıklamalar üzerine uluslararası pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar daha çok işletme özelliklerinin finansal bilgi açıklamaları düzeylerine olan etkisi üzerine olmuştur. Araştırmacılar işletme büyüklüğü, hakla açıklık, borçluluk, kârlılık, sektör, bağımsız denetçi ve kültür gibi değişkenlerin işletmenin finansal bilgi açıklama düzeyini etkileyip etkilemediğini incelemiştir.

Cooke (1989), İsveç'teki yıllık faaliyet raporlarındaki açıklamaları incelemiş ve işletme özellikleri ile açıklama oranları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Cooke çalışmasında halka açıklık ve işletme büyüklüğü ile açıklama oranı arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır (1989; 121). Bir başka çalışmada ise, 1996 yılında gönüllü olarak UMS'yi uygulayan 12 ülkeden 49 firma seçilerek bu firmaların Uluslararası Muhasebe Standartları'nın açıklama yükümlülüklerine ne derece uydukları araştırılmıştır. Çalışmada 49 firmadan yalnızca 20'sinin UMS'nin muhasebe açıklama yükümlülüklerine tam olarak uyduğu, geriye kalan 29'unda ise çeşitli derecede eksiklikler olduğu

görülmüştür (Street, Gray, Bryant, 1999; 27).

Pakistan, Hindistan ve Bangladeş'teki işletmelerin ulusal raporlama standartlarındaki dipnot yükümlülüklerine uyma düzeyleri üzerine yapılan bir araştırmada ise stoklara, amortismanlara ve maddi duran varlıklara ilişkin standartlarda işletmelerin dipnot yükümlülüklerine yüksek oranda uydukları gözlemlenmiştir. Buna karşılık kiralama ve işletme birleşmeleri konularında düşük düzeyde bir uyum bulunmuştur (Ali, Ahmed, Henry, 2004; 197).

Glauum ve Street (2003) Almanya'da Neu Markt (Yeni Pazar) borsasında işlem gören firmaların açıklama yükümlülüklerine ne derece uyduklarını araştırmışlardır. Araştırma bulguları, araştırmaya konu olan firmaların ortalama %83.7 oranında açıklama yükümlülüklerine uyduğunu göstermiştir (2003; 83).

Tadesse (2006) zorunlu açıklamaların ekonomik değeri üzerine bir araştırma yapmıştır. Tadesse, 49 ülkenin bankacılık sektöründeki bankaların zorunlu açıklamalarını incelemiştir (2006; 33). Bu çalışmada daha açıklayıcı, kapsamlı, zamanlı ve güvenilir açıklamaları zorunlu tutan düzenlemelerin olduğu ülkelerdeki bankacılık sistemlerinin daha sağlam olduğu sonucuna varılmıştır (Tadesse, 2006; 34). Nobes'in (1998) ülkeler arasındaki finansal raporlama farklılıklarının nedenlerini araştıran çalışmasında dipnotlara yönelik önemli bir tespit yapılmıştır. Bu çalışmada dipnot açıklamalarının işletme içi ve dışı tarafların ekonomik

sistemdeki göreceli önemine göre şekillendiği belirtilmiştir. Ayrıca çalışmada, işletme dışı tarafların daha önemli olduğu ülkelerde daha çok açıklamanın yapılması yönünde bir talep olduğu sonucuna varılmıştır (Nobes, 1998; 167).

Türkiye'de bu konuda Çürük'ün (2004) çalışması mevcuttur. Çürük'ün çalışmasında bağımsız denetimin muhasebe bilgi açıklamaları üzerine etkisi olup olmadığı incelenmiştir ve çalışmada bağımsız denetimin şirketlerin açıkladıkları bilgi düzeyleri üzerine önemli bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır (2004; 161-162).

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

İşletmelerin dipnot açıklama yükümlülüklerine uyum derecesini ölçmek için bir dipnot endeksi oluşturulmuştur. Dipnot endeksinin oluşturulmasında literatürde iki yöntem bulunmaktadır: ağırlıklı ve ağırlıksız (basit) endeksler. Ağırlıksız yöntemde, her bir dipnot açıklama yükümlülüğü eşit önemde kabul edilmektedir. Bu yöntemin tercih edilmesindeki amaç ağırlıklı yöntemdeki özneliğin azaltılmak istenmesidir (Ahmed, Courtis, 1999; 36). Ağırlıklı yöntemde ise, adından da anlaşılacağı üzere, her bir açıklama yükümlülüğü için bir ağırlık belirlenmektedir. Bu ağırlık bir finansal tablo kullanıcısı grubunun açıklanan bilgiye verdiği önemi göstermektedir. Ağırlıklı yöntemde her bir açıklama maddesi 0'dan 1'e kadar bir değer alacaktır. Ancak bu tür sürekli (continium) değerlerin olmasının modelin öznel olmasına yol açacağı konusunda tartışmalar bulunmaktadır (Cooke, 1989; 115).

Çalışmamızda dipnot endeksi oluşturulurken, Cooke'un da kullandığı yöntem olan, ağırlıksız yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemde, işletmelerin açıklamak ile yükümlü olduğu dipnot maddesine işletmenin açıklaması durumunda "1", açıklamaması durumunda "0" değeri verilmiştir. Bununla beraber eğer bir işletmenin finansal tablo dipnotlarında bir maddenin açıklanacağına ilişkin net bir bilgi yoksa ilgili madde kapsam dışı bırakılmıştır. Örneğin muhasebe standartları, işletmelerin ilgili dönemde iptal ettiği stok değer düşüklüğü karşılığının iptal nedenlerini açıklamasını zorunlu tutmuştur. İşletmenin iptal ettiği stok değer düşüklüğü tutarını açıkladığı bilgisine ulaşıyorsa, bunun nedeninin açıklanıp açıklanmadığına göre bu madde "0" veya "1" değeri almaktadır. Ancak işletmenin iptal ettiği stok değer düşüklüğü tutarı yoksa bu kalem değerlendirme dışı bırakılmıştır. Çünkü işletmenin stok değer düşüklüğü iptalini gerçekten olmadığından mı, yoksa yanlışlıkla mı açıklanmadığının tespiti imkansızdır. Böylelikle bir işletmenin dipnot endeksinin mümkün olduğunca şirketle ilgili açıklamaların varlığına ve yokluğuna göre oluşturulması amaçlanmıştır. Ancak nihayetinde değerlendirme öznел yargıları içereceği için bazı hususların yanlış değerlendirilmiş olması riskinin olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bu açıklamalara göre bir işletme için toplam dipnot (TD) miktarı:

$$TD = \sum_{i=1}^m d_i \text{ formülüyle hesaplanmıştır.}$$

$m =$ işletmenin açıkladığı dipnot maddesi

$d_i =$ dipnot maddesi (0 veya 1 değeri alır)

Her işletme için toplam dipnot değerlerinin belirlenmesinin ardından işletmelerin yükümlü oldukları en fazla açıklama miktarlarının belirlenmesi (Şirket Maksimum Açıklama, ŞMA) gerekmektedir. Şirketin açıklamakla yükümlü olduğu maksimum açıklama miktarı;

$$\text{ŞMA} = \sum_{i=1}^n d_i \text{ formülüyle hesaplanmıştır.}$$

$n =$ işletmenin açıklamakla yükümlü olduğu dipnot maddesi

Şirketlerin yapabilecekleri maksimum açıklama miktarı belirlendikten sonra dipnot endeksi oluşturulmuştur. Oluşturulan endeks doğrultusunda işletmenin açıkladığı dipnot miktarı (TD), açıklamak zorunda olduğu toplam dipnot miktarına (ŞMA) bölünerek işletmenin açıklama oranı hesaplanmıştır.

3.1. Çalışmanın Kapsamı

İMKB 100 işletmeleri yatırımcıların önemli ölçüde yatırım yaptığı işletmeler olduğu için bu işletmelerin dipnot açıklama yükümlülüklerine uyum düzeyleri yatırımcıların kararlarını rasyonel bir zeminde alabilmeleri açısından önemlidir. Ayrıca bu işletmelerin Türkiye'deki diğer işletmelerden göreceli olarak daha kurumsal ve daha düzgün finansal raporlama yaptığını varsaymak yanlış olmayacaktır. Bu varsayım altında, bu işletmelerin dipnot açıklama yükümlülüklerine uyum derecelerinin incelenmesinin muhasebe kural koyucuları açısından önemli bilgiler sağlayacağını düşünmekteyiz. Bu nedenlerden dolayı İMKB 100 işletmeleri

araştırmanın anakütlesini oluşturmuştur. Ancak dipnot açıklama yükümlülükleri hususunda birliğin sağlanması amacıyla endekste yer alan finansal piyasa (mali sektör) işletmeleri araştırmanın kapsamından çıkarılmıştır. Araştırma kapsamına 31.12.2008 tarihi itibarıyla İMKB 100 endeksi içindeki 61 reel sektör şirketi dahil edilmiştir. İMKB 100 endeksi içinde bulunmasına rağmen finansal tablolarına ulaşamayan iki reel sektör işletmesi kapsam dışında bırakılmıştır. Kapsama dahil edilen işletmelerin listesi ekte sunulmuştur.

İşletmeler finansal tablo kullanıcılarına karar almalarında yardımcı olacak bilgileri finansal tablolar ve bunların dipnotları aracılığıyla vermektedirler. Ancak hangi bilginin finansal tabloların gövdelerinde hangi bilgilerin ise dipnotlarda verileceğinin belirlenmesi gerekmektedir. SPK'nın 09.04.2008 tarihli ve 26842 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Seri:XI No:29 tebliğine göre İMKB'ye kote işletmeler Avrupa Birliği'nin kabul ettiği UMS ve UFRS'lere uymak zorundadırlar. Bu standartlarda hangi bilgilerin dipnotlarda verileceği ayrıca belirtilmiştir. UMS 1 "Finansal Tabloların Sunuluşu" (Presentation of Financial Statements) standardına göre işletmeler en az aşağıdaki bilgileri içeren dipnotları yayımlamak zorundadır (paragraf 114):

- (a) UFRS'lere uyum beyanı;
- (b) uygulanan önemli muhasebe politikalarının özeti;

(c) bilanço, gelir tablosu, özkaynak değişim tablosu ve nakit akış tablosunda sunulan her kalem için destekleyici bilgiler, tabloların ve içindeki kalemlerin sırasına göre verilmelidir; ve

(d) aşağıdakileri içeren diğer açıklamalar:

- i) koşullu borçlar ve henüz tahakkuk etmemiş sözleşmeye bağlı yükümlülükler ile;
- ii) finansal olmayan açıklamalar, örneğin kuruluşun finansal risk yönetim hedefleri ve politikaları.

Bu araştırma çerçevesinde standartta finansal tablo kalemlerine ilişkin (c bendindeki) dipnotlarda açıklanması zorunlu tutulan bilgiler kullanılarak bir dipnot endeksi oluşturulmuştur.

Dipnot endeksi oluşturmak amacıyla yukarıda sınırı çizilen bilgiler doğrultusunda ilk aşamada 55 maddeden oluşan bir endeks oluşturulmuştur. Hazırlanan bu endeksin kontrol edilmesi amacıyla bir ön inceleme yapılmıştır. Yapılan bu ön incelemede, her ne kadar standartlarda işletmelerin açıklamasını şart koştuğu maddeler endekse alınmışsa da bunların bir bölümünün değerlendirme dışı kaldığı tespit edilmiştir. İnceleme sonuçları ışığında değerlendirilmesi problemlili olan 28 madde endeksten çıkarılarak endeksin son hali verilmiştir. 27 maddeden oluşan endeksin hangi konuları kapsadığı Tablo 1'de sunulmuştur.

TABLO 1: Dipnot Endeksine Dâhil Edilen Konular

Stoklar	5
Maddi Duran Varlıklar	6
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	4
Kur Değişimlerinin Etkisi	1
Hisse Başına Kazanç	4
Ertelenmiş Vergi	5
Nakit Akış Tablosu	2
TOPLAM	27

3.2. Verilerin Toplanması

Dipnot endeksi oluşturulduktan ve çalışmanın kapsamına alınan işletmeler belirlendikten sonra endeksin hesaplanması sürecine geçilmiştir. Bu süreçte öncelikle çalışma kapsamındaki işletmelerin finansal tabloları İMKB'nin internet sitesinden (www.imkb.gov.tr) elde edilmiştir. Finansal tabloların elde edilmesinden sonra endeksin hesaplanması aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada verilerin toplanmasını etkileyen problemlerle karşılaşmıştır. Bu problemleri iki başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan birincisi dipnotlardaki ifadelerin ve gösterimlerin anlaşılabilirliği. Bu durumla en çok yabancı para riski (kur riski) politikalarının açıklanması hususunda karşılaşmıştır.

Veri toplama safhasında karşılaştığımız problemlerden ikincisi de, dipnot içeriklerinin anlaşılmasını güçleştirecek düzeyde gereksiz bilgi verilmesidir. Zorunlu dipnot açıklamaları finansal tabloların anlaşılması açısından gereklidir. İşletmeler zorunlu olarak açıklamaları gereken bilgileri açık ve anlaşılır şekilde sunmalı ve gereksiz ayrıntıya girmemelidir. Ancak çalışmamızda

işletmelerin dipnotları sunarken gereksiz bilgiler verdikleri, ayrıca açık ve anlaşılır bir sunum yapmadıkları gözlenmiştir. Bu noktada gönüllü açıklamaları “gereksiz bilgi” olarak değerlendirmedığımızı belirtmeliyiz.

İşletmeler özellikle ertelenmiş vergi konusunda çok uzun açıklamalar yapmışlardır. Ancak yatırımcı açısından verilen bilgilerin gerekli ve yararlı olduğunu düşünmemekteyiz. Finansal tablo kullanıcıları açısından önemli olan işletmenin ödediği ve/veya ödeyeceği vergi, ertelenmiş vergi gelir ve giderinin hangi kalemler nedeniyle ortaya çıktığı ve vergi matrahı ile ticari kâr arasındaki farklılıkların nedenleridir. Finansal tablo kullanıcıları için vergi ile ilgili yasal mevzuatların düzenlenme tarihi, kurumlar vergisinin ödenme tarihi gibi bilgilerin sunulması gereksizdir. Bazı işletmeler ise nakit ve nakit benzerlerini açıklarken mevduatlarının tek tek hangi bankalarda olduğuna, faiz oranlarına ve vadelerine ilişkin çok ayrıntılı bilgiler vermektedir. Kanımızca bu kadar ayrıntılı bilgi sunulması nakit ve nakit benzerlerinin anlaşılmasına katkıda bulunmak yerine, dipnotlara bakan ilgili kişiyi gereksiz bilgi karmaşasına sokmaktadır.

İşletmelerin dipnot endeksi hesaplanırken yapılan değerlendirmelerin, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı öznel yargıları da içerme olasılığını daha da yükselttiği dikkate alınması gereken bir husustur.

Verilerin toplanması sırasında karşılaşılan bir diğer zorluk da işletmelerin halka açıklık oranları ile ilgilidir. İşletmelerden bazıları halka açıklık oranlarını hiçbir şekilde dipnotlarında sunmamakta; bir kısmı da, dipnot açıklamalarında halka açıklık oranlarını “Diğer” başlığı altında sunmaktadır. “Diğer” başlığı altında hem işletmelerin halka açık kısmı, hem de önemlilik ilkesi gereğince ayrıca belirtilmeye değmeyecek orandaki küçük ortakların hisse payları yer almaktadır. Bu nedenle bu işletmelerin halka açıklık oranları, dipnotlardan değil, “takasbank saklama oranlarından” bulunmuştur. Kanımızca işletmelerin halka açıklık oranlarını dipnotlarında sunması, bu dipnotları kullanacak gruplar için faydalı olacaktır.

4. ENDEKS SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmamızda, 31.12.2008 tarihi itibarıyla İMKB 100’de yer alan reel sektör işletmelerinin çalışma kapsamına dahil edilmiş dipnot açıklama yükümlülüklerine uyum düzeyleri ile bu işletmelerin dipnot açıklama oranlarının işletme büyüklükleri, bağımsız denetçi ve halka açıklık oranlarına göre değişim gösterip göstermedikleri incelenmiştir. Çalışma kapsamındaki 61 işletmenin dipnot endeksi açıklama oranları 2008 yılı için %88,98 olarak ölçülmüştür. Araştırılan 61 şirketin sadece 2 tanesinin %100 oranında açıklama yaptığı ve en düşük açıklama oranının ise %66,67 olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmamızda bazı işletme özellikleri ile dipnot açıklama oranı arasında bir ilişki olup olmadığının değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirilen işletme özelliklerinden biri de işletme büyüklükleridir. İşletme büyüklükleri iki aşamada değerlendirilmiştir. İlk olarak, Tablo 2’de sunulan, açıklanan dipnot oranı ile işletmelerin varlık toplamı, ikincisinde de açıklama oranı ile işletmelerin satışları arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

TABLO 2: İşletme Büyüklükleri ve Dipnot Açıklama Oranları

BÜYÜKLÜKLER (000.000 TL)	TOPLAM VARLIK		SATIŞLAR	
	Açıklama Oranı (%)	Şirket Sayısı	Açıklama Oranı (%)	Şirket Sayısı
2.000’den büyük	91,78	21	91,48	21
500 – 2.000 arası	89,32	19	88,68	17
500’den küçük	85,86	21	86,91	23
TOPLAM		61		61

Varlık toplamlarına göre yapılan değerlendirmede varlık toplamı arttıkça açıklama oranında da bir artışın olduğu görülmektedir. İşletmelerin satışları temel alınarak oluşturulan gruplamada da satışları daha yüksek düzeyde olan işletme gruplarının dipnot açıklama oranlarının satışları daha düşük işletmelerden fazla olduğu görülmektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça dipnot açıklama oranının artması böyle bir araştırmada beklenen bir durumdur ve sonuçlar beklentiler doğrultusunda çıkmıştır.

Çalışmamızda bağımsız denetim olgusunun dipnot açıklama oranlarına etkisi değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme dünyada bağımsız denetim alanında yapılan çalışmalarda beş büyükler olarak bilinen ancak Arthur Andersen'in ortadan kalkması ile dört büyükler olarak adlandırabileceğimiz denetim firmalarının denetlediği işletmeler ile diğer denetim firmalarının denetlediği işletmelerin dipnot açıklama oranlarının karşılaştırılması yoluyla yapılmıştır. Bu karşılaştırmanın sonucu Tablo 3'de sunulmuştur.

TABLO 3: Bağımsız Denetim Firmaları ve Dipnot Açıklama Oranları

	Açıklama Oranı (%)	Şirket Sayısı
Dört Büyükler	90,88	38
Diğer	85,84	23
TOPLAM		61

Oranlar değerlendirildiğinde dört büyükler tarafından denetlenen işletmelerin dipnot açıklama oranının (%90,88) diğer denetim firmaları tarafından denetlenen işletmelerin dipnot açıklama oranından (% 85,84) yüksek olduğu görülmektedir.

İşletmelerin dipnot açıklama oranları ile halka açıklık oranları

karşılaştırıldığında farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin halka açıklık oranlarının arttığı zaman daha yüksek oranda dipnot açıklaması yapması beklenmektedir. Ancak çalışmamızdaki sonuçlar, Tablo 4'de sunulduğu gibi, bu beklentiye uygun çıkmamıştır.

TABLO 4: Halka Açıklık Oranları ve Dipnot Açıklama Oranı

HALKA AÇIKLIK ORANI (%)	Açıklama Oranı (%)	Şirket Sayısı
50'den büyük	87,48	13
30 – 50 arası	87,95	22
30'dan küçük	90,76	26
TOPLAM		61

Sonuçlar halka açıklık oranı arttıkça dipnot açıklama oranının

düşüğünü göstermektedir. Bu sonuçları genele yaymak doğru

olmasa da, daha kurumsal işletmelerin hisse senetlerinin daha az kurumsal işletmelere göre daha düşük oranda borsada işlem görmesi nedeniyle bu sonucun ortaya çıktığı düşünülebilir.

Bu noktada halka açıklık oranları ile işletmelerin kurumsal yönetim uygulamaları arasındaki ilişkinin bir araştırma konusu olabileceğini düşünmekteyiz.

TABLO 5: Dipnot Endeksine Dahil Edilen Konuların Açıklanma Oranları

Dipnot Endeksine Dahil Edilen Konular	Açıklama Oranı (%)	Madde Sayısı
STOKLAR	71,27	5
MADDİ DURAN VARLIKLAR	100,00	6
MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR	90,16	4
KUR DEĞİŞİMLERİNİN ETKİSİ	76,67	1
HİSSE BAŞINA KAZANÇ	95,08	4
ERTELENEN VERGİ	89,58	5
NAKİT AKIŞ TABLOSU	62,30	2
TOPLAM		27

Yukarıda Tablo 5’de sunulan işletmelerin yaptıkları açıklamalar, ilgili endeks kalemleri temelinde değerlendirildiğinde maddi duran varlık açıklamalarının tam yapıldığı görülmektedir. Maddi duran varlık açıklamalarından sonra en yüksek açıklama oranı hisse başına kazanç kaleminde karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni işletmelerimizin öncelikli hisse senedi, hisse senedine çevrilebilir tahvil v.b. kalemlerden kaynaklanan karmaşık özsermaye yapılarına sahip olmamasıdır. Ayrıca bu işletmelerin sermaye artırımlarının çok büyük bir bölümü bedelsiz sermaye artışı şeklinde yapılmaktadır. Bu nedenlerle işletmeler net kâr ve ağırlıklı hisse senedi düzeltmeleri yapmamaktadır.

İşletmelerin açıklamalarının en problemli olduğu iki kalem nakit akış tablosu ve stoklara ilişkin olan açıklamalarıdır. Kanımızca işletmelerimiz bilançolarında yer alan

nakit ve nakit benzerlerinin aynı olduğunu düşünmekte ve nakit akım tablosu ile bilançodaki nakit kalemleri arasındaki mutabakatı doğru olarak vermemektedirler. Bunun diğer bir sonucu da nakit akış tablolarının hazırlanmasında önemli yanlışlıklar yapıldığını göstermektedir. Stoklarda ise işletmeler net gerçekleşebilir değer ile stoklarını değerlerken açıklamaları eksik yapmaktadırlar. İşletmeler özellikle net gerçekleşebilir değeri ile izlenen stokların değerini ve stok değer düşüklüğü karşılığının iptaline neden olan koşulların açıklanmasında yeterli özeni ve dikkati göstermemektedirler. Ancak yukarıda açıklanan sonuçlar değerlendirilirken, çalışmanın sadece 2008 yılını ve İMKB 100 endeksinde yer alan reel sektör işletmelerini kapsamaması nedeniyle sonuçları tüm halka açık işletmeler için genellemek doğru olmayacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada, İMKB 100 endeksinde yer alan reel sektör işletmelerinin dipnot açıklama düzeyleri, 31.12.2008 tarihinde açıklanan finansal tablo setleri için, değerlendirilmiştir. Çalışmanın sınırları dâhilinde hazırlanan endekse göre işletmeler 2008 yılında %88,98 oranında açıklama yapmışlardır. İşletme büyüklükleri arttığında yapılan açıklama oranının arttığı ancak işletmelerin halka açıklık oranları arttığında açıklama oranlarının azaldığı görülmüştür. Ayrıca dört büyük denetim firması tarafından denetlenen işletmelerin açıklama oranlarının diğer denetim firmaları tarafından denetlenen işletmelerin açıklama oranlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin maddi duran varlıklara ilişkin yapmakla yükümlü oldukları açıklamalara tam uyum (%100) sağlamalarına rağmen nakit akış tablosu (%62,30) ve stoklara (%71,27) ilişkin açıklama yükümlülüklerine aynı uyumu sağlamakta problem yaşadıkları görülmüştür.

Finansal tablo kullanıcıları açısından dipnotların önemi düşünüldüğünde, bu alanda daha fazla çalışmalar yapılması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu çalışmada kullanılan endeks küçük boyutludur ve çalışma İMKB 100 endeksindeki reel sektör şirketleri üzerine yapıldığı için bir genelleme yapılması doğru değildir. Uluslararası alanda işletmelerin sunduğu dipnotlar ile çeşitli işletme özellikleri arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılmasına yönelik önemli sayıda çalışma mevcuttur. Ülkemizdeki dipnot açıklama

düzeyinin belirlenmesi için daha kapsamlı bir endeks oluşturularak yıllar itibariyle durum tespitine yönelik bir araştırma yapılmasının gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Ahmed, Kamran, Courtis, John K., 1999, "Associations Between Corporate Characteristics and Disclosure Levels in Annual Reports: A Meta-Analysis", **British Accounting Review**, Vol: 31, s:35-61

Ali, Muhammad J., Ahmed, Kamran, Henry, Darren, 2004, "Disclosure Compliance with National Accounting Standards by Listed Companies in South Asia", **Accounting and Business Research**, Vol.34. No. 3, s:183-199

Altay, Erdinç, Duygu Anıl, Ocak 2004, "Kamuyu Aydınlatma Aracı Olarak Finansal Raporların Hisse Senedi Getiri Oranları Üzerindeki Etkisinin Sınanması", **Öneri Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 21, s:107-109

Cooke, T.E., 1989, "Disclosure in the Corporate Annual Reports of Swedish Companies", **Accounting and Business Research**, Vol: 19, No: 74, s:113-124

Çürük, Turgut, Aralık 2004, "Bağımsız Dış Denetimin Muhasebe Şeffaflığına Etkisi Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma: Türkiye Örneği", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Sayı: 31, s:149-165

Glaum, Martin, Street, Donna L., 2003, "Compliance with the Disclosure Requirements of Germany's New Market: IAS Versus US GAAP", **Journal of International Financial Management and Accounting**, Vol: 14, No:1, s:64-100

Healy, Paul M., Palepu, Krishna G., Information Asymmetry, 2001, "Corporate Disclosure, and the Capital Markets: A Review of the Empirical Disclosure Literature", **Journal of Accounting and Economics**, Vol: 31, s. 405-440

Nobes, C., 1998, "Towards a General Model of the Reasons for the International Differences in Financial Reporting", **Abacus**, Vol: 31, No: 1-3, s:162-187

Sayar, Zafer, Ekim 2002, "Oluşturulmakta Olan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu'nun Işığında Türkiye'de Muhasebe Standartlarının Mevcut Durumu ve Kamuyu Aydınlatma",

Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi, Sayı:7, s:73-80

Street, Donna L., Gray, Sidney J., Bryant, Stephanie M., 1999, "Acceptance and Observance of International Accounting Standards: An Empirical Study of Companies Claiming to Comply with IASs", **The International Journal of Accounting**, Vol: 34, No:1, s:11-48

Tadesse, Solomon, 2006, "The Economic Value of Regulated Disclosure: Evidence From The Banking Sector", **Journal of Accounting and Public Policy**, Vol: 25, s:32-70

Uluslararası Muhasebe Standartları 1 "Finansal Tabloların Sunuluşu" (International Accounting Standards 1 "Presentation of Financial Statements", www.iasb.org

EK: Çalışma Kapsamına Alınan İşletmelerin Listesi

ADANA ÇİMENTO	HÜRRİYET GAZETESİ
ADVANSA SASA	IŞIKLAR AMBALAJ
AFYON ÇİMENTO	İHLAS EV ALETLERİ
AK ENERJİ	İZMİR DEMİR ÇELİK
AKÇANSA	KARDEMİR
AKSA	KARSAN OTOMOTİV
ALKİM KİMYA	KARTONSAN
ANADOLU EFES	KOZA MADENCİLİK
ANEL TELEKOM	MERKO GIDA
ARÇELİK	MİGROS
ASELSAN	NET TURİZM
AYGAZ	OTOKAR
BAGFAŞ	PARK ELEK. MADENCİLİK
BANVİT	PETKİM
BİM MAĞAZALAR	PETROL OFİSİ
BOYNER MAĞAZACILIK	SELÇUK ECZA DEPOSU
COCA COLA İÇECEK	ŞİŞE CAM
ÇELEBİ	TAT KONSERVE
ÇİMSA	TESCO KİPA
DOĞAN GAZETECİLİK	TOFAŞ OTO. FAB.
DOĞUŞ OTOMOTİV	TRAKYA CAM
DYO BOYA	TURCAS PETROL
ECZACIBAŞI İLAÇ	TURKCELL
EGE GÜBRE	TÜPRAŞ
EGE SERAMİK	TÜRK HAVA YOLLARI
ENKA İNŞAAT	TÜRK TELEKOM
EREĞLİ DEMİR ÇELİK	ÜLKER BİSKÜVİ
FENERBAHÇE SPORTİF	VESTEL
FORD OTOSAN	VESTEL BEYAZ EŞYA
GOLDAS KUYUMCULUK	ZORLU ENERJİ
GÜBRE FABRİKALARI	